

ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Котелянець Наталка Валеріївна, професорка кафедри
методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка, докторка педагогічних наук, професорка

***Анотація.** У статті розкрито різні підходи до розуміння сутності понять культура, технологічна культура. На основі аналізу досліджень у структурі технологічної культури визначено емоційно-ціннісний, когнітивний та практико-дієвий компоненти, обґрунтовано зміст кожного з них. Акцентовано увагу на вміннях і навичках, що визначають рівень технологічної культури учнів початкової школи.*

Ключові слова: культура, технологічна культура, компоненти, технології, діяльність.

Вступ. У ХХІ ст. з огляду на досягнутий рівень суспільного розвитку і його перспективи сформульовано нові вимоги до специфіки і якості праці людини. Передовсім це пов'язано з технологічною революцією, зокрема з її інформаційним складником, з досягненнями науково-технічного прогресу, які якісно змінюють середовище життєдіяльності сучасної людини. Такі процеси вимагають виховання особистості, яка може брати участь у технологічній, творчій і проектній трудовій діяльності, тобто її праця є творчо - перетворювальною. Високий рівень технологічної культури, здатність до ініціативи, творчості й саморозвитку, професіоналізм і конкурентоспроможність є об'єктивними вимогами до особистості як до суб'єкта трудової діяльності.

Важливе місце в цьому процесі посідає освітня галузь «Технології», яка сприяє формуванню в школярів технологічної компетентності на основі

системи технологічних знань і вмінь, що є основою для подальшої трудової діяльності; становленню цілісної особистості, яка має потребу в різних видах розумової та фізичної праці, технологічно важливих якостях, що забезпечують їх самореалізацію, самоствердження й соціалізацію.

Мета дослідження - визначити сутність, змістовий діапазон і структуру категорії технологічної культури особистості й сучасного учня початкової школи.

Матеріали і методи дослідження. У дослідженні використано ретроспективно-порівняльний аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної, методичної літератури для з'ясування стану розроблення досліджуваної проблеми; систематизація, узагальнення, теоретичне моделювання, що дали змогу сформулювати понятійно-термінологічний апарат; констатувальний і формувальний експерименти.

Результати дослідження. У державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено основні завдання загальноосвітньої школи, одним з яких є створення умов для формування освіченої, творчої особистості, реалізації та самореалізації її природних задатків і можливостей в освітньому процесі. У Державному стандарті початкової загальної освіти засвідчено, що метою освітньої галузі «Технології» є формування й розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їхнього творчого потенціалу й соціалізації в суспільстві. Формування культури людини є однією з фундаментальних педагогічних проблем, яка вимагає особливої ваги в контексті особистісно орієнтованої педагогіки.

Основним компонентом культури є діяльність людей, сукупність їхніх стосунків і поведінки, яка впливає на всі сфери буття, при цьому слід урахувати, як ця діяльність відбувається. Для педагогічної науки принципово важливим є розуміння культури як чинника становлення та розвитку особистості. Такий підхід розкриває широкі можливості для формування особистісного культурного простору дитини, який є підґрунтям для збагачення

людської духовності, запорукою гармонійної життєтворчості, органічного спілкування та співіснування з соціумом.

Завдяки сформованій об'єктивній культурі особистість (і дитина, і доросла людина) пізнає світ і набуває власного культурного досвіду, а завдяки суб'єктивній – осмислено шукає своє місце у світі та змінює власний і навколишній культурний простір. Недарма Л. Виготський уважав стадію індивідуального культурного розвитку дитини таким самим важливим показником, як її паспортний та інтелектуальний вік, а Є. Бистрицький наголошував: смислові межі культури збігаються з тим, що не виходить за межі особистісного ставлення, отже, культурним є те, що зберігає та стверджує особистість. Ці зв'язки демонструють невіддільну єдність культурних і педагогічних феноменів.

Особливості реалізації культуротворчої функції загальноосвітньої школи аналізує О. Савченко, підкреслюючи важливість поєднання в цьому процесі навчальних і виховних цілей; розуміння «цілісності людської особистості, яка поєднує в собі природне, соціальне і культурне»; найповнішого використання засобів мистецтва в духовному збагаченні школярів, зокрема у вихованні емоційної культури дітей, гармонії, смаку, культури почуттів.

Технологія – це особлива форма науково-практичних знань про ефективні методи перетворення будь-яких природних та соціальних об'єктів і знань про саму діяльність, тому вона забезпечує досягнення поставлених цілей. На відміну від звичайних наукових знань, які відповідають на питання «що?», технологічні знання дозволяють з'ясувати «як?».

Будь-яка технологія характеризується низкою спільних ознак, тобто всі вони є способом будь-якої діяльності людей; перетворенням; результатом застосування наукових знань у практичній діяльності.

Технологія – це один з видів цілеспрямованої діяльності людини, завдяки якій вона, змінюючи природу, створює штучне середовище, світ матеріальної та духовної культури. Людська діяльність виступає ланкою між природою і

культурою й водночас способом буття для людини, культури й технології. Технологія є однією з форм людської культури поряд з такими, як матеріальна та духовна культура. Технологія є феноменом який не може існувати поза культурою й людського буття.

У складі культури слід виокремити технологічну культуру, пов'язану з перетворенням людиною навколишнього світу й з перетворенням самої людини. Технологічна культура – це видове поняття стосовно загального поняття культури. Вона є частиною людської культури загалом і є одним з важливих чинників інтеграції всієї системи культури, що зумовлено технологізацією різних галузей діяльності людини.

«Технологічна культура» – це сукупність матеріальних і духовних цінностей людини, що досконало оволоділи наукою про перетворення матеріалів (речовин), енергії та інформації за планом і в інтересах людини.

Сучасна молода людина, що живе в інформаційно і технологічно насиченому світі, повинна засвоїти основи технологічної культури, щоб підготуватися до успішної перетворювальної діяльності. Технологічна культура – важлива галузь загальної культури людства, що на кожному історичному етапі його розвитку віддзеркалює мету, характер і рівень перетворювальної природовідповідної творчої діяльності людей, яка здійснюється з урахуванням досягнень науки і техніки, етики виробничих відносин.

Справді підґрунтям технологічної культури є перетворювальна діяльність людини, у якій виявляються її знання, уміння й творчі здібності. Перетворювальна діяльність спостерігається в усіх сферах людського життя – від промисловості й сільського господарства до медицини й педагогіки, дозвілля й управління. Сучасному суспільству потрібні не просто виконавці, а творці. Для організації перетворювальної діяльності потрібно вчитися, що пояснюється двома причинами. По-перше, діяльність повинна бути ефективною і здійснюватися на науковій основі з використанням новітніх технологій. По-друге, перетворювальна діяльність повинна бути безпечною для самої людини, суспільства загалом і природи.

На нашу думку, технологічна культура – це якість людини, яка динамічно розвивається і характеризується системою мотивів і цінностей, системою наукових і технологічних знань, умінь і навичок, важливих для здійснення перетворювальної діяльності, а також досвіду із залучення до цієї діяльності.

Технологічну культуру можна представити такими взаємопов'язаними структурними компонентами:

1. Емоційно-ціннісний компонент представлено комплексом ціннісних орієнтацій, мотивів, комунікативних умінь і морально-вольових якостей особистості, потрібних в процесі перетворювальної діяльності.

2. Когнітивний компонент об'єднує сукупність наукових і технологічних знань особистості про способи і методи перетворювальної діяльності.

3. Практико-дієвий компонент виявляється у здатності особистості на основі набутих знань, умінь і навичок використовувати різні технології для досягнення поставлених цілей.

Підставою для виокремлення емоційно-ціннісного компонента стали положення про те, що діяльність організовується і регулюється завдяки емоційно-ціннісним якостям особистості, які виражають свідоме ставлення до діяльності, що спрямовує особистість на об'єкти і способи взаємодії з ними. Емоційно-ціннісний компонент технологічної культури розглядають як властиву особистості систему ціннісних орієнтацій, мотивів, цілей, інтересів, стилю відносин і морально-вольових якостей, яка впливає на перетворювальну діяльність. Цей компонент протягом усього життя визначає інтелект, раціональне осмислення навколишньої дійсності, керує кожною дією. Ціннісні орієнтації консолідують риси особистості і виступають своєрідним психологічним «регулятором» ставлення до навколишньої дійсності, до власної діяльності й до інших членів колективу та суспільства. Ціннісні орієнтації визначають здатність особистості до саморегуляції, самовизначення, самоствердження в навколишньому середовищі, до рефлексії. Спрямованість на досягнення поставлених цілей означає прагнення особистості до їх реалізації, уміння планувати діяльність і вибирати адекватні засоби й методи.

Емоційно-ціннісний компонент невіддільно пов'язано з когнітивним компонентом технологічної культури, оскільки обидва є складниками керівної частини діяльності. Когнітивний компонент становить обсяг знань і є результатом пізнавальної діяльності молодших школярів. Для успішного виконання будь-якої діяльності потрібні знання двох видів: знання про навколишню дійсність (про об'єкт діяльності) і знання про способи виконання діяльності та окремих дій (технологічні знання).

Когнітивний компонент технологічної культури можна представити такими знаннями:

- практичні (виражаються в тому, як тримати робочий інструмент, як виконувати трудові рухи, якими мають бути трудові зусилля в цих рухах);
- технологічні (розкривають сутність різних актів перетворення предмета праці, виражених технологічними операціями);
- конструктивно-технічні (знання про засоби праці);
- матеріалознавчі (знання про отримання матеріалів та їхні властивості);
- організаційно-технічні (знання правил організації робочого місця під час виконання практичних робіт, планування технологічних процесів);
- економічні (знання про вибір оптимальних технологічних способів, раціональне використання матеріалів та інструментів);
- екологічні (організація діяльності та її наслідки для навколишнього світу);
- естетичні (оформлення виробів – колір, форма, розміри тощо);
- графічні (технічна документація – малюнок, креслення, ескіз);
- етичні (знання про права та обов'язки, про взаємини в діяльності);
- аналітичні (знання про основні джерела та способи отримання інформації, знання про способи її обробки – аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, порівняння тощо).

Зміст емоційно-ціннісного і когнітивного компонентів зумовлює стратегію поведінки школяра в діяльності. Практико-дієвий компонент

технологічної культури особистості, який ґрунтується на комплексі вмінь і навичок, характеризує реалізацію цієї стратегії.

До умінь і навичок, що визначають рівень технологічної культури школярів, належать:

– практичні вміння та навички, що дозволяють учням брати участь у різних видах діяльності;

– уміння логічно мислити, висувати найбільшу кількість аргументів;

– уміння формулювати проблему, висувати кілька варіантів її розв'язання, визначати найбільш вдалий;

– уміння планувати свою діяльність.

Висновки. Актуальні вияви особистості як компоненти комплексного утворення – технологічної культури – формуються тривалий час, протягом усього життя людини. Період навчання в початковій школі є сенситивним для розвитку моральних якостей особистості, розумових операцій, загальнотрудових умінь і навичок, які є фундаментом технологічної культури особистості. Успіх формування технологічної культури випускника школи залежить від того, які основи закладено на початковому етапі шкільного навчання.

Отже, освітня галузь «Технології» є новою сходинкою практичного навчання дітей, оскільки цей предмет синтезує розвинуті раніше напрями трудового навчання учнів в одну інтегровану модель, що дає їм повні уявлення про техніко-технологічний компонент навколишнього світу, сприяє більш свідомому засвоєнню технологічної культури.